

2007-ci il üçün xarici sektorun vəziyyəti. Analitik şərh

Ölkə iqtisadiyyatının vacib makroiqtisadi göstəricilər sistemindən biri olan xarici sektor haqqında adekvat statistik informasiya bankının yaradılması və cari vəziyyətinin təhlili Milli Bankın fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərindən biridir. 2007-ci ilin yekunları üzrə bu vacib sektorun ölkənin başqa dövlətlər və beynəlxalq maliyyə institutları ilə iqtisadi əlaqələrinin nəticələrinin və mövcud vəziyyətinin təhlili aşağıdakı istiqamətlərdə aparılmışdır.

I. Tədiyə balansı

Makroiqtisadi parametrlər

2007-ci ildə ölkədə yüksək tempi iqtisadi artımın davam etməsi, milli məhsullara xarici tələbin (partnyor ölkələrdə iqtisadi artım) yüksəlməsi, investisiya mühitinin daha da yaxşılaşması şəraitində kapital axınının genişlənməsi, dünya bazarlarında neftin qiymətinin daha da artması kimi amillər tədiyə balansının parametrlərinin əhəmiyyətli yaxşılaşmasını şərtləndirmişdir.

Belə ki, 2007-ci ildə də tədiyə balansının ümumi saldosu müsbət 2.9 mlrd. \$ olmuş və ötən illə müqayisədə 1.7 dəfə artaraq ÜDM-in 9.8%-nə bərabər olmuşdur.

Ölkədə yüksək tempi iqtisadi artım strategiyasının, o cümlədən onun vacib tərkib hissəsi olan neft-qaz strategiyasının uğurla reallaşdırılması ölkənin ixrac potensialının artmasını şərtləndirmişdir. Nəticədə 2007-ci ildə daxili yığım norması xarici investisiyaları üstələmiş, tədiyə balansının cari əməliyyatlar hesabında son illər müşahidə olunan profisit ötən illə müqayisədə 2.4 dəfə artmış və cari hesabın saldosu müsbət 9018.9 mln. \$ məbləğində olaraq ÜDM-in 30.6%-nə bərabər olmuşdur.

Xarici ticarət balansının müsbət saldosu keçən illə müqayisədə 2 dəfə artaraq ÜDM-in 51.6%-nə bərabər olmuşdur. Bu da kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabında yaranmış mənfi saldonu maliyyələşdirərək tədiyə balansının ümumi müsbət saldosunu şərtləndirmişdir.

Tədiyə balansının sektorial təhlili göstərir ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi 2007-ci ildə də xarici iqtisadi əməliyyatlar *neft-qaz sektoru* üzrə müsbət saldoya, qeyri-neft sektoru üzrə isə mənfi saldoya malik olmuşdur.

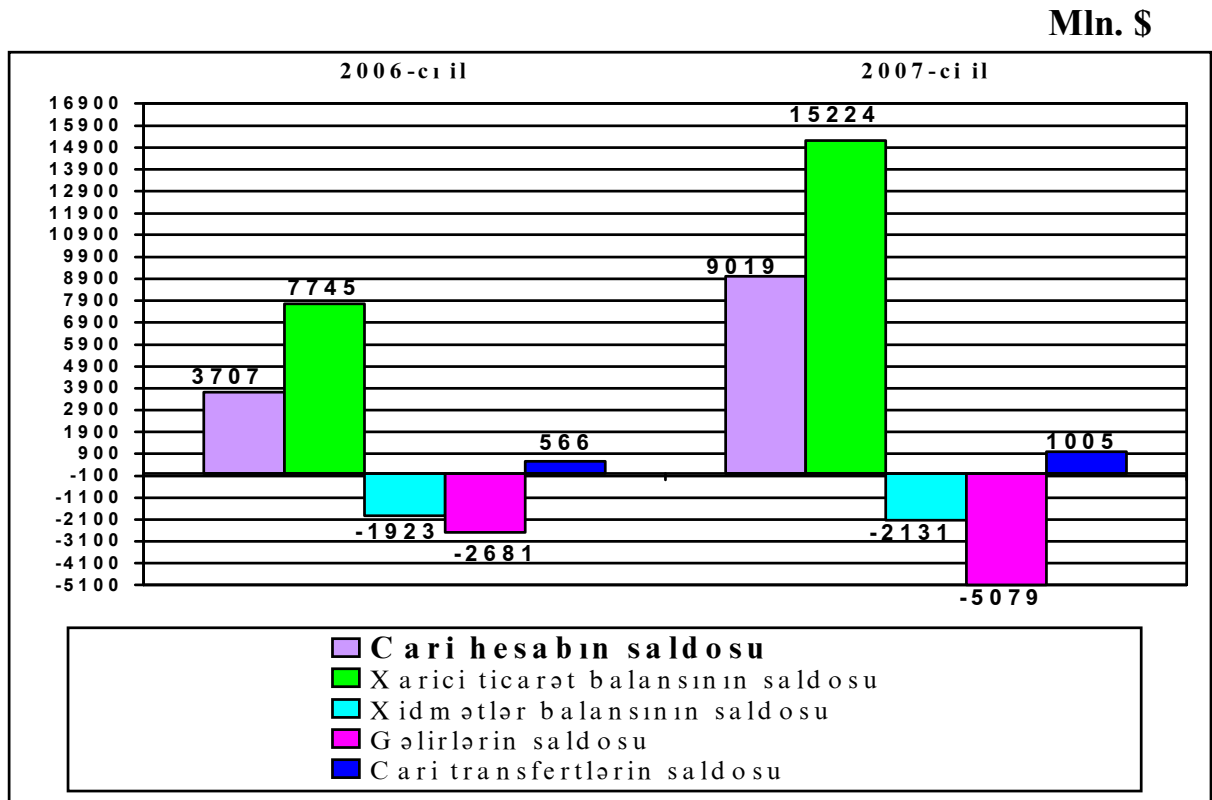
Neft-qaz sektoru üzrə ümumi daxilolmalar əsasən neftin ixracı və bu sektora cəlb edilən xarici kapitalın hesabına formalaşır. Bu sektor üzrə ödənişlər isə mənfəətin və investisiyaların repatriasiyasını, maşın, mexanizm və digər texnoloji avadanlıqların və xidmətlərin idxalının maliyyələşdirilməsinə sərf olunan vəsaitləri əks etdirir. Neft-qaz sektoru üzrə yaranmış ümumi müsbət saldo iqtisadiyyatın digər sektorlarının xarici valyutaya tələbatının maliyyələşdirilməsini və ölkənin valyuta ehtiyatlarının artmasını təmin etmişdir.

Tədiyə balansının əsas analitik göstəriciləri

	2006-cı il		2007-ci il	
	Mln. \$	ÜDM-də, %-lə	Mln. \$	ÜDM-də, %-lə
<i>I.Cari əməliyyatlar hesabının saldosu</i>	3707.6	18.7	9018.9	30.6
Xarici ticarət balansı	7745.3	39.0	15224.3	51.6
Xidmətlər balansı	-1923.4	-9.7	-2131.0	-7.2
Gəlirlər balansı	-2680.6	-13.5	-5079.4	-17.2
-İnvestisiya gəlirlərinin repatriasiyası	-2374.5	-12.0	-4814.9	-16.3
Cari transfertlər balansı	566.3	2.9	1005.0	3.4
<i>II.Kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabının saldosu</i>	-1991.5	-10.0	-6120.8	-20.8
Birbaşa investisiyalar	-1306.5	-6.6	-5337.7	-18.1
- Azərbaycanca cəlb olunmuş	4469.0	22.5	4291.1	14.6
- Xaricə yönəldilmiş	-705.5	-3.6	-520.6	-1.8
- İnvestisiyaların repatriasiyası	-5070.0	-25.5	-9108.2	-30.9
Neft bonusu	17.0	0.1	68.2	0.2
Kreditlər və digər investisiyalar	-702.0	-3.5	-851.3	-2.9
<i>III.Tədiyə balansının ümumi saldosu</i>	1716.1	8.7	2898.1	9.8

Cari əməliyyatlar hesabı

2007-ci ilin yekunlarına görə ölkənin beynəlxalq iqtisadi fəaliyyətinin cari əməliyyatlar üzrə bütün sahələrində məcmu daxilolmalar və ödənişlər arasındakı balansda—*cari əməliyyatlar hesabında 9.0 mlrd. \$ məbləğində* profisit yaranmışdır.

Müqayisə üçün qeyd etmək lazımdır ki, bu göstərici 2006-cı ilin göstəricisindən 5.3 mlrd. \$ çoxdur. Belə yüksək profisitın yaranması əsasən xam neftin ixracının və onun qiymətinin artımı ilə izah olunur. Belə ki, 2006-cı ildə ölkədən ixrac olunmuş xam neftin dəyəri 10.4 mlrd. \$ səviyyəsində olmuşdursa, 2007-ci ildə bu göstərici 1.8 dəfə artaraq 18.3 mlrd. \$ çatmışdır. Bu isə öz növbəsində xarici ticarət balansının saldosunun da müsbət 7.7 mlrd. \$-dan 15.2 mlrd. \$-a qədər yüksəlməsini şərtləndirmişdir.

Xarici ticarət balansı

Xarici ticarət dövriyyəsi 27.3 mlrd. \$ təşkil etmiş və 2006-cı ilin müvafiq göstəricisindən 49.4% çox olmuşdur. Ölkəyə idxal olunan malların həcmi 6.0 mlrd. \$ və ya ÜDM-in 20.5%-ni, ixracın həcmi isə 21.3 mlrd. \$ və ya ÜDM-in 72.1%-ni təşkil etmişdir. *Xarici ticarət balansı 15.2 mlrd. \$ məbləğində və ya ÜDM-in 51.6%-i həddində müsbət saldo ilə nəticələnmişdir.*

Bütövlükdə, əvvəlki illə müqayisədə xarici ticarət dövriyyəsinin ümumi həcmi 9.0 mlrd. \$, o cümlədən ixrac 8255 mln. \$, idxal isə 775 mln. \$ məbləğində artmışdır.

2007-ci ildə Azərbaycanın dünyanın 137 dövləti ilə ticarət əlaqələri olmuşdur. Xarici ticarətin 10.8%-i MDB üzvü olan dövlətlərin, 89.2%-i isə digər xarici dövlətlərin payına düşür. Dövlətimizin Birləşmiş Krallıq, ABŞ, Türkiyə, Yaponiya, İtaliya, Rusiya, Norveç, İran, Almaniya və Ukrayna ilə daha intensiv ticarət əlaqələri olmuşdur. Bütövlükdə Azərbaycan Respublikasının idxal-ixrac əməliyyatlarının 82.3%-i yuxarıda adı çəkilən əsas tərəf müqabiləri olan 10 dövlət ilə aparılmışdır.

2007-ci ildə xarici ticarət üzrə əsas tərəf müqabiləri

(Mln. \$)

	<i>Əmtəə dövriyyəsi</i>	<i>İxrac</i>	<i>İdxal</i>	<i>Saldo</i>
<i>Birləşmiş Krallıq</i>	5880	5476	404	+5072
<i>ABŞ</i>	4771	4502	269	+4233
<i>Türkiyə</i>	2929	2155	774	+1381
<i>Yaponiya</i>	2554	2220	404	+1886
<i>İtaliya</i>	1722	1582	140	+1442
<i>Rusiya Federasiyası</i>	1516	549	967	-418
<i>Norveç</i>	1384	1371	13	+1358
<i>İran (İslam Respublikası)</i>	686	438	248	+190
<i>Almaniya</i>	583	25	558	-533
<i>Ukrayna</i>	464	31	433	-402
<i>Başqaları</i>	4825	2920	1905	+1015
<i>Cəmi</i>	27314	21269	6045	+15224
<i>O cümlədən:</i>				
<i>MDB dövlətləri</i>	2939	1182	1757	-575
<i>Digər dövlətlər</i>	24375	20087	4288	+15799

Əmtəə ixracı. Xarici ticarətin daha da sərbəstləşdirilməsi, yanacaq kompleksinin ixracat yönümlü müəssisələrində istehsalın inkişafı, habelə dünya bazarında neftin əlverişli qiymət konyunkturu ixracatın daha da artmasına təkan vermiş və 2007-ci ildə

əmtəə ixracı 2006-cı ilə nisbətən 1.6 dəfə artaraq 21.3 mlrd. \$ olmuşdur. Nəticədə ixracın ÜDM-də xüsusi çəkisi keçən illə müqayisədə 6.6% artaraq 72.2%-ə çatmışdır. Bu isə ölkənin dünya iqtisadiyyatına daha sıx inteqrasiya olunduğunu, onun **açıqlıq dərəcəsinin** yüksəldiyini göstərir.

İxrac olunmuş malların strukturunda neft məhsulları dominant yer tutmaqda qalmış və onların payına ümumi ixracın 94.2%-i düşmüşdür.

2007-ci il ərzində xarici dövlətlərə 20.0 mlrd. \$ neft məhsulları ixrac olunmuşdur ki, bu da 2006-cı ilin müvafiq göstəricisindən 1.7 dəfə çoxdur. İxrac olunmuş bütün neft məhsullarının 1.7 mlrd. \$ neft emalı məhsullarının, 18.3 mlrd. \$ isə xam neftin ixracının payına düşür. İxrac olunmuş xam neftin 17.7 mlrd. \$ Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) tərəfindən hasil olunmuş neftin ümumi dəyəridir. Bunun da 2.8 mlrd. \$ Azərbaycanın payına düşən, 14.9 mlrd. \$ isə **“Əsrin müqaviləsi”** ilə bağlı konsorsiumun xarici səhmdarlarının payına düşən neftin dəyəridir. İxrac olunmuş ümumi xam neftin 0.6 mlrd. \$ isə ARDNŞ və ölkənin digər müəssisələri tərəfindən xaricə göndərilmişdir.

İxracın strukturu

	2006-cı il		2007-ci il	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İxrac - cəmi	13014.6	100.0	21269.3	100.0
o cümlədən:				
1.Yanacaq-xammal məhsulları	12487.3	96.0	20429.6	96.0
- neft məhsulları	11998.9	92.2	20039.4	94.2
- digər xammal	488.4	3.8	390.2	1.8
2.Maşın və avadanlıq	148.4	1.1	207.1	1.0
3.İstehlak malları	356.1	2.7	556.1	2.6
4.Digər mallar	22.8	0.2	76.5	0.4
- təbii qaz	3.2	-	65.7	0.3

Təqdirəlayiq haldır ki, 2007-ci il ərzində ölkənin **qeyri neft-qaz** ixracının payına düşən malların ümumi dəyəri 2006-cı ilə nisbətən 15.0% artaraq 1164.2 mln. \$ çatmışdır. Bu artım əsas etibarilə maşınqayırma məhsullarının, əlvan və qara metalların və kənd təsərrüfatı emalı məhsullarının ixracının artımı hesabına olmuşdur.

Əmtəə idxalı. 2007-ci il ərzində ölkəyə idxal olunan istehlak mallarının strukturunda və artım tempində keyfiyyət və kəmiyyət dəyişiklikləri müşahidə olunur. Belə ki, istehlak mallarının ümumi dəyərinin artım tempi 36.3% olmuşdursa, ərzaq malları cəmi 27.6% artmışdır. Bunun isə əsas səbəbi idxalı əvəz edən yeyinti məhsullarının istehsalının inkişafı və qeyri - ərzaq istehlak mallarının dəyərinin artım tempinin 40.9%-ə çatmasıdır.

İdxalın strukturu

	2006-cı il		2007-ci il	
	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə	Məbləğ, mln.\$	Xüsusi çəkisi, %-lə
İdxal-cəmi	5269.3	100.0	6045.0	100.0
cümlədən:				
1. İstehlak malları	1860.8	35.3	2535.6	41.9
- ərzaq məhsulları	651.4	12.4	831.3	13.7
- digərləri	1209.4	22.9	1704.3	28.2
2. İnvestisiya yönümlü mallar	1319.9	25.1	1063.6	17.6
- beynəlxalq neft-qaz konsorsiumları	1071.4	20.4	872.0	14.4
- digərləri	248.5	4.7	191.6	3.2
3. Digər mallar	2088.6	39.6	2445.8	40.5

Fiziki şəxslər tərəfindən *idxalı* (1096.7 mln. \$) və humanitar malları (55.5 mln. \$) da nəzərə almaqla 2007-ci il ərzində ölkəmizə 2535.6 mln. \$ məbləğində istehlak malları gətirilmişdir. Bunun da 32.8%-i (831.3 mln. \$) ərzaq məhsullarının payına düşür.

İdxalın strukturunda investisiya yönümlü maşın-avadanlıqların və malların xüsusi çəkisi 17.6% təşkil edərək 1063.6 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bunun da 82.0%-ni beynəlxalq neft-qaz kontraktları çərçivəsində istifadə olunmuş investisiyalar hesabına idxal edilmiş mallar təşkil edir. Bundan başqa 2007-ci il ərzində ölkəyə ümumi məbləği 2.4 mlrd. \$ bərabər olan istehsal təyinatlı maşın-avadanlıq, kimya, qara və əlvan metal məhsulları da gətirilmişdir.

Xidmətlər balansı

2007-ci ildə xarici dövlətlərlə Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrində qarşılıqlı xidmətlər əsas yerlərdən birini tutmuşdur və həmin xidmətlərin ümumi həcmi 4.6 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bunun da 3.4 mlrd. \$ qeyri-rezidentlər tərəfindən Azərbaycanın rezidentlərinə, 1.2 mlrd. \$ isə Azərbaycan rezidentlərinin xarici ölkələrin rezidentlərinə göstərdiyi xidmətlərdir. Beləliklə, xidmətlər balansının saldosu mənfi 2.1 mlrd. \$ olmuşdur ki, bu da ÜDM-in 7.2%-nə bərabərdir. Bu göstərici 2006-cı ildə 9.7%-ə bərabər olmuşdur.

Xidmətlər balansı kəsiri əsasən beynəlxalq kontraktlar çərçivəsində ölkənin neft-qaz sektorunun fəaliyyəti ilə bağlıdır. Belə ki, bu sektorun fəaliyyəti ilə bağlı hesabat dövrü ərzində istifadə olunmuş 5.5 mlrd. \$ məbləğindəki vəsaitin 2.0 mlrd. \$ tikinti-quraşdırma və digər xidmətlərlə bağlı xərclərə görə xarici dövlətlərin rezidentlərinə ödənilmişdir. Bu isə xidmətlər balansının kəsirinin 92.3%-ni təşkil edir.

Beynəlxalq kontraktlar çərçivəsində neft-qaz sektorunun fəaliyyəti ilə bağlı xidmətlərin idxalını istisna etməklə xidmətlər balansı 2007-ci ilin yekunlarına görə cəmi 163.5 mln. \$ həcmində mənfi saldo ilə nəticələnmişdir.

Tədiyə balansında öz əksini tapan qarşılıqlı xidmətlər dövriyyəsinin 24.9%-i nəqliyyat xidmətləri üzrə aparılan əməliyyatların payına düşür. Ümumi dəyəri 1152.3 mln. \$ bərabər olan nəqliyyat xidmətlərinin 47.5%-i Azərbaycan rezidentlərinin xarici dövlətlərin nəqliyyat sistemlərindən istifadə etmələri ilə əlaqədardır.

Öz növbəsində Azərbaycanın rezidentlərinin göstərdiyi nəqliyyat xidmətlərinin ümumi dəyəri 2006-cı ilə nisbətən 48.3% artaraq 604.7 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bu vəsaitin böyük hissəsi TRASEKA layihəsi çərçivəsində ölkə ərazisi vasitəsilə Orta Asiya ölkələri ilə Avropa ölkələri arasında tranzit yükdaşımalarının intensivləşməsi nəticəsində əldə edilmişdir.

Hesablamalar göstərir ki, 2007-ci il ərzində xarici ölkə vətəndaşlarına turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri 177.8 mln. \$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bunun da 33.2%-i qeyri-rezidentlərin Azərbaycana işgüzar səfərləri ilə bağlıdır. Müsbət haldır ki, bu səfərlərlə bağlı xarici iş adamlarına göstərilən xidmətlərin dəyəri keçən illə müqayisədə 29.3 mln. \$ artaraq 59.0 mln. \$ çatmışdır. Öz növbəsində xarici ölkələr tərəfindən Azərbaycan rezidentlərinə turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri də 2006-cı ilə nisbətən 29.3% artaraq 260.4 mln. \$ məbləğində olmuşdur. Bunun da əsas hissəsi (93.0%-i) Azərbaycan vətəndaşlarının şəxsi səfərləri ilə bağlı xarici ölkələrdə olarkən sərf etdikləri xərclərinin (məlik idxal istisna olmaqla) payına düşür. Ümumiyyətlə, qarşılıqlı xidmətlərin ölkənin xarici dövlətlər ilə əmtəə və xidmətlər üzrə ümumi idxal-ixrac dövriyyəsində xüsusi çəkisi 14.5% təşkil etmişdir.

Gəlirlər

Gəlirlər üzrə daxilolmaların və ödənişlərin ümumi dövriyyəsi 5.7 mlrd. \$ ötmüşdür. Bunun da 94.2%-ni (5.4 mlrd. \$) Azərbaycandan ödənişlər təşkil edir. Bu məbləğin isə əsas hissəsini (4.8 mlrd. \$) Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin xarici investorlarının payına düşən gəlirlərinin repatriasiyası (xam neft şəklində), qeyri-rezidentlərə ödənilmiş əmək haqları (131.1 mln. \$) və neft-qaz sektoru da daxil olmaqla xarici kreditlərdən istifadəyə görə ödənilən faizlər (280.0 mln. \$) təşkil edir.

Gəlirlərlə bağlı ölkəyə daxil olmuş vəsait 2006-cı ilin göstəricinə nisbətən 18.2% artaraq 331.0 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bunun da 84.4 mln. \$ Dövlət Neft Fondunun vəsaitlərinə, 150.9 mln. \$ Milli Bankın sərəncamında olan xarici valyuta ehtiyatlarına və 17.6 mln. \$ isə bankların xaricdə yerləşdirilmiş aktivlərinə hesablanmış faizlər üzrə gəlirlər təşkil edir.

Cari transfertlər

Cari transfertlər üzrə xarici ölkələrlə aparılan əməliyyatların ümumi dəyəri 1621.8 mln. \$ məbləğində qiymətləndirilmişdir. Bu məbləğin 81.0%-ni ölkəyə daxilolmalar təşkil edir. Belə ki, xarici ölkələrdən daxil olan pul baratlarının, humanitar malların, texniki və digər yardımların ümumi dəyəri 2006-cı ilə nisbətən 565.2 mln. \$ məbləğində artaraq 1313.4 mln. \$ səviyyəsinə çatmışdır. Bu daxilolmaların əsas hissəsini, yəni 90.8%-ni xarici ölkələrdən fiziki şəxslərə köçürülən pul baratları, 4.2%-ni ölkəyə gətirilən humanitar idxal mallarının dəyəri, 5.0%-ni isə digər daxilolmalar təşkil edir.

Bütövlükdə cari transfertlər üzrə əməliyyatların müsbət saldosu 2006-cı ilə nisbətən 77.5% artaraq 1005.0 mln. \$ (ÜDM-in 3.4%-nə) bərabər olmuşdur .

Kapitalın və maliyyənin hərəkəti

2007-ci ildə ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş xarici kapitalın ümumi həcmi 6.7 mlrd. \$ təşkil edərək əvvəlki ilin müvafiq göstəricisindən 32.1% çox olmuşdur. Bu göstəricinin nəzərəcarpacaq dərəcədə artmasının əsas səbəbi dövlət təminatı olmayan xarici kreditlərin cəlb olunması ilə bağlıdır.

Ölkədə istifadə olunmuş xarici kapital axınının strukturu

	2006-cı il		2007-ci il		2007-ci il 2006-cı ilə nisbətən, %-lə
	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	Mln. \$-la	Xüsusi çə- kisi, %-lə	
Birbaşa investisiyalar	3790.7	75.0	4442.4	66.6	117.2
- neft-qaz sektoru	3422.3	67.7	4003.3	60.0	117.0
- digər sektorlar	368.4	7.3	439.1	6.6	119.2
Kreditlər və digər investisiyalar	1245.1	24.7	2163.7	32.4	173.8
- dövlət təminatlı kreditlər	351.3	7.0	439.9	6.6	125.2
- dövlət təminatı olmayan kreditlər	632.2	12.5	1136.7	17.0	179.8
- neft-qaz sektoru	274.7	5.4	160.4	2.4	58.4
- banklar	237.5	4.7	842.7	12.6	354.8
- digərləri	120.0	2.4	133.6	2.0	111.3
- digər investisiyalar	261.6	5.2	587.1	8.8	224.4
Neft bonusu	17.0	0.3	68.2	1.0	4 dəfə
C Ə M İ	5052.8	100.0	6674.3	100.0	132.1

Hesabat dövrü ərzində ölkədən kapital axınının strukturunda da mühüm kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir. Belə ki, əvvəlki dövrlərdə ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş birbaşa investisiyaların repatriasiyası və xarici iqtisadiyyata yönəldilmiş birbaşa investisiyaların ümumi məbləği 2006-cı ilin müvafiq göstəricisindən 1.7 dəfə çox olaraq 9.6 mlrd. \$ çatmışdır. Bu artım əsas etibarilə “Əsrin müqaviləsi” ilə bağlı neft-qaz sektorunun xarici öhdəliklərinin azalması hesabına xarici ölkələrin iri neft şirkətləri tərəfindən Azərbaycana yönəldilmiş birbaşa investisiyaların repatriasiyasının həcmində artması ilə bağlıdır. Belə ki, 2006-cı ildə neft-qaz sektoru üzrə repatriasiya olunmuş investisiyaların həcmi 5.1 mlrd. \$ məbləğində olduğu halda, 2007-ci ildə bu göstərici 1.8 dəfə artaraq 9.1 mlrd. \$ çatmışdır.

Birbaşa investisiyalar

İqtisadi artımın stimullaşdırılması baxımından ən effektiv formada - birbaşa investisiyalar formasında ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuş daxilolmalar 4.4 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu investisiyaların strukturunda neft-qaz sektorunun xüsusi çəkisi 90.1% təşkil etmişdir. Bu sərmayələr iri neft-qaz layihələrinin, BİPİ Eksploreyşn (Şah Dəniz) Ltd. və Cənub Qafqaz Kəməri Şirkətinin (Bakı- Tiflis- Ərzurum qaz kəmərinin) tikintisi layihəsi və Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin Azəri-Çıraq-Günəşli yatağında görülən işlərin maliyyələşdirilməsi ilə əlaqədar ölkə iqtisadiyyatında istifadə olunmuşdur.

Hesabat dövrü ərzində qeyri-neft sektoru üzrə bir çox xarici sərmayəli müəssisələr və firmalar tərəfindən iqtisadiyyatımızın müxtəlif sahələrinə birbaşa investisiyalar şəklində yönəldilmiş xarici kapital 439.1 mln. \$ təşkil etmişdir. Bu isə birbaşa xarici investisiyaların həcmnin 9.9%-ə bərabərdir.

Kreditlər və digər investisiyalar

2007-ci ilin yekunları üzrə tədiyə balansında əks etdirilmiş kredit və digər investisiyaların ümumi məbləği 2463.7 mln. \$ bərabər olmuşdur. Bu isə keçən ilin müvafiq göstəricisindən 2.0 dəfə çoxdur. Həmin məbləğin yalnız 17.9%-i (439.9 mln. \$) birbaşa dövlət və dövlət təminatı əsasında cəlb olunmuş kreditlərdir. Bu da əsas etibarilə investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı beynəlxalq maliyyə və digər təşkilatlar tərəfindən ayrılmış kreditlərin istifadə olunmuş hissəsidir. 1436.7 mln. \$ vəsait isə dövlət təminatı olmayan kreditlərdir. Bunun da 460.4 mln. \$ neft-qaz sektoru tərəfindən cəlb edilən vəsaitdir. Bu vəsaitin 300.0 mln. \$ ARDNŞ tərəfindən 15 xarici bankdan ibarət konsorsiumdan cəlb olunaraq Gürcüstan Respublikasındakı layihələrin maliyyələşdirilməsinə yönəldilmiş kreditdir. Dövlət təminatı olmayan digər kreditlərin 976.3 mln. \$ isə əsas etibarilə banklar (842.7 mln. \$), digər müəssisələr və firmalar tərəfindən cəlb olunmuşdur. Bu da öz növbəsində əvvəlki ilin müvafiq göstəricisindən 2.7 dəfə çoxdur.

II. Beynəlxalq investisiyalar və xarici borc

Beynəlxalq investisiyalar

2007-ci il ərzində tədiyə balansı üzrə kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabında aparılmış əməliyyatlar və digər dəyişmələr nəticəsində dövrün sonuna ölkənin xarici aktivlərini, öhdəliklərini və xalis beynəlxalq investisiya mövqeyini əks etdirən **beynəlxalq investisiyalar balansında** müsbət keyfiyyət və kəmiyyət dəyişiklikləri baş vermişdir.

Balansın aktivlər bölməsi hesabat dövründə 3992.1 mln. \$ artdığı halda, öhdəliklər bölməsi 3694.6 mln. \$ məbləğində azalmışdır. Bu isə 2007-ci il ərzində xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin 7.7 mlrd. \$ məbləğində dəyişməsini şərtləndirmişdir.

Nəticədə 2007-ci ilin 01 yanvar tarixinə olan ölkənin xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin 7053 mln. \$ mənfi saldosu 01 yanvar 2008-ci il tarixinə **ilk dəfə olaraq** müsbət 634 mln. \$ bərabər olmuşdur.

Beynəlxalq investisiyalar balansı

Mln. \$

	01.01.2007-ci ilə qalıq	Əməliyyatlar	Digər dəyişmələr	01.01.2008-ci ilə qalıq
A. AKTİVLƏR	10195.0	3880.0	112.1	14187.1
Xaricə birbaşa investisiya	4390.8	285.4		4676.2
Portfel investisiyaları	119.0	110.9		229.9
Digər investisiyalar	1316.2	585.6		1901.8
Ehtiyat aktivləri	4369.0	2898.1	112.1	7379.2
B. ÖHDƏLİKLƏR	17247.8	-3826.2	131.6	13553.2
Azərbaycana birbaşa investisiyalar	11346.5	-4748.9		6597.6
Cəlb olunmuş	24603.5	4359.3		28962.8
Repatriasiya edilmiş	13257.0	9108.2		22365.2
Portfel investisiyaları	119.4	84.5		203.9
Digər investisiyalar	5781.9	838.2	131.6	6751.7
C. İNVESTİSİYA MÖVQEYİ (A-B)	-7052.8	7706.2	-19.5	633.9

Ölkənin xalis beynəlxalq investisiya mövqeyinin mənfi saldosunun 2008-ci ilin 01 yanvar tarixinə müsbət saldo ilə əvəzlənməsi *pozitiv hal olaraq ölkə rəhbərliyinin* son illərdə apardığı uğurlu iqtisadi siyasəti sayəsində neft-qaz sektorunun xarici öhdəliklərinin nəzərəcarpacaq dərəcədə azalması ilə bağlıdır. Belə ki, 1994-cü ildən başlayaraq iqtisadi artımın stimullaşdırılması baxımından ən effektiv forma olan - birbaşa investisiyalar şəklində bu sektora cəlb olunmuş 26.4 mlrd. \$ vəsaitin 22.4 mlrd. \$ investisiyaların repatriasiyası kimi (əsasən xam neft şəklində) geri qaytarılmışdır. Nəticədə 2008-ci ilin 01 yanvar tarixinə *özal sektora* daxil olan müəssisələrin birbaşa xarici investorlar qarşısındakı öhdəliklərinin qalığı 6.6 mlrd. \$ bərabər olmuşdur. Bu öhdəliklərin isə 60.6%-i, yəni 4.0 mlrd. \$ beynəlxalq neft kontraktları çərçivəsində həyata keçirilən layihələrlə bağlı "*Neft-qaz sektoru*"nun payına düşür.

Pozitiv hal olaraq onu da qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin *bank sektorunun* xalis beynəlxalq investisiya mövqeyi 2008-ci ilin 01 yanvar tarixinə müsbət 3.6 mlrd. \$ təşkil etmişdir. Bu isə öz növbəsində ölkənin beynəlxalq investisiya mövqeyi üzrə yaranmış mənfi saldonun azalmasına təsir göstərmişdir.

Ölkənin beynəlxalq investisiyalar balansında 6.8 mlrd. \$ digər investisiyalar kateqoriyasına daxil olan depozitlər, kreditlər, debitor borcları və digər öhdəliklərdir. Bunun da 36.2 %-i, yəni 2442 mln. \$ birbaşa dövlət və dövlət təminatına əsasən ölkəyə cəlb olunmuş kreditlərlə əlaqədar yaranmış dövlət borcunun payına düşür. Bu öhdəliklərin ÜDM-in həcmində xüsusi çəkisi keçən illə müqayisədə 1.6% azalaraq cəmi 8.3%-ə bərabər olmuşdur.

Nəticədə əgər 2006-cı ilin yekunları üzrə xarici dövlət borcunun ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarına nisbəti 45.1%-ə bərabər idisə, 2007-ci ilin yekunlarına görə bu göstərici 33.1%-ə qədər azalmışdır. Beləliklə, xarici dövlət borcunun həcmi ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarının ümumi həcmindən 3.0 dəfə azdır.

Xarici borc

Real sektor istisna olmaqla ölkənin xarici borcunun göstəricilərinin qiymətləndirilməsi məqsədi ilə 2007-ci ilin yekunları üzrə qeyri-rezidentlərlə qarşılıqlı borc münasibətlərinin tərkibinin və strukturunun monitorinqi aparılmışdır. Bu zaman qeyri-rezidentlərlə qarşılıqlı borc münasibətləri birbaşa dövlət borcu və dövlət təminatlı borclarla yanaşı, banklar tərəfindən cəlb olunmuş kreditlər, depozitlər üzrə öhdəliklər və onların qeyri-rezident banklardakı valyuta və depozitləri, Milli Bankın, Dövlət Neft Fondunun və hökumətin xaricdəki hesablarda olan aktivləri də müəyyənləşdirilmişdir.

Qeyri-rezidentlərlə borc münasibətlərinin təhlili göstərir ki, ölkədə baş verən son makroiqtisadi tendensiyalar və inkişaf prosesləri nəticəsində 2007-ci ilin yekunları üzrə qarşılıqlı borclar üzrə saldo 4.3 mlrd. \$ həcmində profisitlə nəticələnmişdir. Bu isə əsas etibarilə ölkənin strateji valyuta ehtiyatlarının 2.9 mlrd. \$ həcmində artımı ilə bağlıdır. Nəticədə Azərbaycanın qeyri-rezidentlərə qarşı borc tələbləri hesabat dövrü ərzində 2 dəfədən çox artaraq 7.9 mlrd. \$ məbləğində olmuşdur. Bunun isə 54%-i Milli Bankın qeyri-rezidentlərə qarşı tələbləridir.

Hesablamalar göstərir ki, dövlətin və bankların xarici borcunun nominal dəyəri 3.7 mlrd. \$ məbləğində olmuşdur. Bu borcun isə 2.4 mlrd. \$ birbaşa dövlət və dövlət təminatlı xarici borcudur. Təqdirəlayiq haldır ki, xarici dövlət borcunun ümumi daxili məhsula və strateji valyuta ehtiyatlarına nisbəti müvafiq olaraq 8.3% və 33.1% təşkil etmişdir.

Xarici dövlət borcunun əsas makroiqtisadi parametrləri

(Mln.\$)

		2006	2007
1	Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM)	19852	29479
2	Malların və xidmətlərin ixracının (MXİ) həcmi	13955	22517
3	Əsas borc üzrə ödəmələr nəzərə alınmaqla istifadə olunmuş xarici borc	1972	2442
3.1	<i>ÜDM-də xüsusi çəkisi, %-lə</i>	9.9	8.3
3.2	<i>Beynəlxalq normalara görə maksimum xüsusi çəki, %-lə</i>	40	40
4	Xarici borcun MXİ-na nisbəti, %-lə	14.1	10.8
4.1	<i>Beynəlxalq normalara görə maksimum nisbət, %-lə</i>	200	200
5	Dövlət büdcəsindən xarici borca xidmət xərcləri	11.9	25.5
5.1	<i>Xarici borca xidmət xərclərinin MXİ-na nisbəti, %-lə</i>	0.1	0.1
5.2	<i>Beynəlxalq normalara görə maksimum nisbət, %-lə</i>	25	25
6	Strateji valyuta ehtiyatları (SVE)	4369	7379
7	Xarici borcun SVE-na nisbəti, %-lə	45.1	33.1

III. Strateji valyuta ehtiyatları

Azərbaycan iqtisadiyyatına yönəldilmiş xarici sərmayələrin və iqtisadiyyatın ixrac potensialının durmadan artması və aparılan uğurlu iqtisadi siyasət xarici dövlət borcu və ölkənin neft-qaz sektorunun xarici öhdəlikləri üzrə olan tələbatı, idxal olunmuş əmtəə və xidmətlərin dəyərini tam maliyyələşdirməklə yanaşı, ölkənin strateji xarici

valyuta ehtiyatlarının da artmasını təmin etmişdir. Belə ki, hesabat dövrü ərzində strateji valyuta ehtiyatları 68.9% artaraq 2008-ci il 01 yanvar tarixinə 7379.2 mln. \$ həcmində olmuşdur. Bunun da 2475.3 mln. \$ Dövlət Neft Fondunun aktivlərindən, 630.9 mln. \$ hökumətin depozitlərindən, 4273.0 mln. \$ isə Milli Bankın məcmu beynəlxalq aktivlərindən ibarətdir. Bu vəsaitin də 4015.3 mln. \$ Milli Bankın sərəncamında olan rəsmi valyuta ehtiyatlarından ibarətdir ki, bu da neft-qaz sektoru istisna olmaqla malların və xidmətlərin 7.8 aylıq idxalını maliyyələşdirməyə imkan verir. Bu isə dünya təcrübəsində qəbul olunmuş beynəlxalq kifayətlilik meyarından 2 dəfə çoxdur.

Bütövlükdə, 2008-ci ildə tədiyə, beynəlxalq investisiya və xarici borc balanslarının parametrləri xarici sektorda dayanıqlı tarazlığın mövcud olmasına və bunun da ölkə daxilindəki inkişaf proseslərinin dəstəklənməsində mühüm makroiqtisadi faktor olmasına dəlalət edir.